

УДК [316.7+904:72] (477.86) "16/19"

РАТУШІ – СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПАМ'ЯТКИ ПРИКАРПАТТЯ

Т.З. Маланюк

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті розглядаються головні адміністративні споруди Івано-Франківської області, які за європейською традицією у західноукраїнських містах були ратушами з вежею, що височіли над навколишніми будівлями як символ цивільної влади.

Викладено історію побудови магістратських будинків із ратушевою вежею, що мали важливе значення для процесу формування міської культури краю, а їх архітектурне вирішення впливало на становлення мистецької цінності цілого ансамблю міст Прикарпаття.

Акцентовується увага на характеристиці будинку Снятинської ратуші, цікавою своїм об'ємно-просторовим вирішенням у сформованому архітектурному середовищі та головною композиційною віссю забудови міста, що завершує перспективу головної вулиці.

Підкреслено, що ратуші Прикарпаття є домінантою в архітектурному силуеті центральної частини міст, а її архітектурні форми докорінно змінювали свій вигляд відповідно до розвитку стилів, зміни суспільних потреб і уподобань.

Вказано, що будівлі ратуш у центральній-комбінаційній локації ринкових площ є певним символом міст, а також цінними пам'ятками архітектури і містобудування, складовою частиною історико-культурної спадщини України.

Ключові слова: ратуша, будинок магістрату, архітектурні пам'ятки.

Постановка проблеми. Ратуші історичних міст Івано-Франківської об-

ласті є національно-культурним надбанням України. Більшість з них не має аналогів в Україні. У разі їх збереженості та ефективного використання, вони забезпечать розвиток туристсько-екскурсійної діяльності в області, сприятимуть вивченню регіону, району, місцевості в історичному, географічному, етнографічному, археологічному та інших аспектах. На сьогоднішній день актуальними залишаються питання охорони будинків магістрату як пам'яток містобудування, збереження та використання їх для потреб туризму та екскурсій.

Ратуші історичних міст Прикарпаття є нині досить малодослідженою ділянкою пам'яткознавства. На сьогодні узагальнюючої праці про ратуші Івано-Франківської області немає. Здебільшого досліджувалися ратуші окремих міст Івано-Франківської області.

Метою статті є висвітлити історичні сторінки побудови ратуш міст Прикарпаття, визначити їх сучасний стан та збереження, розкрити потенціал використання в туризмі.

Виклад матеріалу. Нові соціальні і практичні завдання, пов'язані з розвитком ринкових та політичних відносин, спричинили появу нових типів громадських споруд, які потіснили на другий план культові будівлі, що панували впродовж багатьох віків.

Перетворення міст Прикарпаття на адміністративні центри викликало потребу в приміщеннях для міської влади. Ратуша – тип архітектурної споруди, у якій розміщувався орган міського са-

моврядування, була одним з найважливіших громадських (як правило, пишно збудованих і оздоблених) будинків міста побудована звичайно на головній площі. Здебільшого вона була прямокутною в плані, двоповерховою із залом засідань на другому поверсі, з багаторусною дозornoю баштою з годинником, яка іноді стояла окремо, з балконом. Навколо густо розміщувалися ділові й торговельні заклади. В епоху Ренесансу і бароко архітектура ратуші набула палацових форм.

На території сучасної Івано-Франківської області ратуші збереглися у декількох містах та селищах: Івано-Франківську, Коломиї, Снятині, Болехові, Надвірній, Більшівцях. Рештки будинку ратуші є у Калуші. Біля них відбувалися головні події у місті, зустрічали поважних гостей, проводили паради всі влади, святкували ювілеї міст. Ратуші зазвичай були не тільки адміністративним центром, а й висотною домінантою міста. За ті роки, що вони стоять, на їх вежах тріпотіли різні прапори, на фасаді неодноразово мінялись герби, у залі засідань звучали різні мови. Незмінним залишалось головне призначення цієї споруди як резиденції міського самоврядування, відповідального за життєдіяльність міста [4, с. 109–110].

Івано-Франківськ належить до категорії міст – магнацьких резиденцій, які будували як фортеці за принципами, запозиченими з «ідеальних» проектів Скамощі, Вазарі та інших теоретиків епохи Відродження. Вони вже мали регулярне планування центрів, для них характерна наявність містобудівних ансамблів. Такі ідеї втілено у плануванні середмістя, вулицях, храмах і кам'яницях.

Історія розбудови Івано-Франківська демонструє унікальний приклад місто-

будівного та фортифікаційного мистецтва в загальному контексті європейської архітектурної спадщини.

Першими цивільними спорудами міста стали ратуша і палац власників, а також будинки на ринковій площі. Первісну дерев'яну ратушу зведено 1666 року. Мандрівник У. Вердум розповідає, що вона мала вигляд башти з різними заглибленнями, побудованої частково з дерева, а частково з каменю, і стояла посередині великого чотирикутного ринку. В ній розмістилися міська адміністрація, суд, а також декілька приміщень для торгівлі. Ратушу впродовж сторіч багато разів перебудовували [13, с. 60–61].

Андрію Потоцькому належить ініціатива будівництва у Станіславі ратуші. У своєму першому привілеї від 7 травня 1662 року Потоцький підтверджує, що налаштований збудувати ратушу за свої власні кошти. Оскільки ратуша повинна слугувати не тільки інтересам міського самоврядування, але й стратегічній меті як найвищий спостережний пункт у межах фортеці і найближчих околицях, то ця будівля була перебудована в наступні роки [19, с. 18].

Цей первісний зразок ратуші не зберігся на жодному малюнку, він відомий лише з наведеного вище опису і навіть не пережив XVII ст. Завдяки дерев'яній конструкції, тимчасовому характеру і невідповідності смакам фундатора по кількох роках існування ратушу прирekli на загибель.

На жаль, тогочасні джерела не зберегли для нас деталей тієї першої ґрунтовної реконструкції ратуші. Виходячи з тодішніх умов будівництва і способу праці, мусило минути добрих десять років, доки тяжка дерев'яно-кам'яна вежа перетворилася на муровану дев'ятиповерхову будівлю, виконану в прекрасному стилі Відродження [21, с. 7].

Однак дерев'яна конструкція ратуші не відповідала ні потребам міста-фортеці, ані смакам засновника, тому через декілька років ратуша була знесена. Придворним архітектором наприкінці XVII ст. став Кароль Бенуа й саме йому було доручено перебудову ратуші. Дерев'яно-кам'яну будівлю було перебудовано у кам'яний будинок у красивому стилі відродження з дев'ять-

ма стропильними зводами. Будівник влучно зміг поєднати стрілочаті башти із стропильними зводами поверхів у формі хреста, чотири кінці якого прямують до кутів Ринку й до чотирьох сторін світу. Це була цікава комбінація так званого волоського відродження з особливостями горизонтальної площі східних базарів. Ратуша була завершена у 1695 р. [19, с. 18].

Івано-Франківська ратуша

Згодом ратуша ще щонайменше тричі докорінним чином змінювала свій вигляд. Очевидно, що всі наступні варіанти перебудови споруди мали на меті усунути головний її недолік – явно недостатню висоту для того, щоб слугувати виразною вертикальною домі-

нантою в архітектурному силуеті центральної частини міста [16, с. 97].

Прототипом Станиславівської ратуші стала ратуша в м. Гусятині (не збереглася), збудована у першій пол. XVII ст. Калиновськими, з роду яких походила мати А. Потоцького.

Вежа з напівсферичним куполом мала висоту дев'яти поверхів. На рівні п'ятого поверху кріпилися куранти, що відбивали години і квадранси (чверті години). Нижче курантів була галерея, з якої вартові постійно стежили, чи не наближається ворог або чи не спалахнула пожежа, а також ратушним дзвоном давали сигнал до початку традиційних ярмарків. Під галереєю з південного боку розміщувалась викарбувана з бляхи фігура єврея з великою хлібиною в руках – для нагадування про значущість хліба, який з давніх часів продавався у місті за ціною один грош. Над куполом височіла фігура архангела Михаїла, що вважався патроном Червоної Русі. Австрійці в 1825 р. усунули ту оздобу й помістили свого орла [5, с. 24].

Одночасно під ратушею були споруджені підвальні приміщення, що сполучалися із численними підземними ходами, що, як кажуть старожили, мали виходи далеко поза межами не тільки тогочасного міста-фортеці, але навіть сучасного. Підвальні приміщення мали і військове призначення та служили як тимчасове місце перебування найбільш небезпечних, звичайно, з точки зору власників фортеці, злочинців [14, с. 12–13].

У ратуші містився міський архів. На площі Ринок виголошували важливі укази, відбувалися судилища, страти.

У 1992 р. на ратуші встановлена меморіальна дошка, яка засвідчує, що 25 квітня 1754 р. на площі був страчений Василь Баюрак – побратим легендарного ватажка опришків Олекси Добуша [22, с. 37–40].

Через загрозу банкрутства останнього власника П. Потоцького місто і ратуша в 1801 перейшли у володіння австрійської скарбниці. Магістрат, що багато років діяв у будинку, мусив вибра-

ти, натомість тут розмістилися склади військового обмундирування та міська в'язниця. В середині XIX ст. магістрат викупив ратушу, але користувався нею недовго. Після пожежі 28 вересня 1868 р. завалився верх вежі, від основи залишився лише кістяк [2, с. 206].

6 липня 1870 р. був закладений наріжний камінь нової будови. Плани архітектора А. Пшибиловського, дороблені пізніше професором Ф. Покутинським, відступили від первісної хрестоподібної основи. Будівництво завершене 1871 р. Роботи виконало львівське «Товариство виготовлення машинної цегли і підприємство будівництва». Ратуша мала вигляд двоповерхового, витягнутого з півночі на південь прямокутного об'єму з високою вежею, що піднімалась над центральною частиною. До рівня п'ятого поверху, де була галерея, вежу облицювали білим мармуром. Вище розміщувались куранти. Будівництво провели швидко, але недбало. Справу занепаду прискорила Перша світова війна. Надвалена й розхитана артилерійськими снарядами ратуша була приведена в жалюгідний стан [3, с. 198–199].

Четвертий, нинішній варіант ратуші, спорудили протягом 1929–1935 рр. (арх. С. Треля). Завершення будівництва передбачалось у 1932 р., однак на перешкоді стала світова економічна криза. Деякі джерела помилково подають проєктовану дату як фактичну. Традиційне освячення наріжного каменя за участю міського голови В. Хованця відбулось 28 грудня 1930 р., коли ратуша була готова на 30%. Капсула із закладеним актом, планами нової та фотографіями старої ратуші поміщена в південно-східному крилі фундаменту. Споруді повернули хрестоподібний в

основі вигляд, збережене ядро вежі, що походить з XVIII ст. Будувала фірма «Інж. Крауш і Спілка», котра перемогла у конкурсі [5, с. 26].

У 1934 р. на ратуші встановили годинник фірми М. Менсовича із чотирма циферблатами, привезений із м. Кросно. Висота завершеної будівлі 1935 р. становила 49,5 м. Проте внутрішні роботи у деяких приміщеннях тривали ще кілька років. Декоративні елементи будівлі, зокрема стилізовані класичні вази на фасаді першого поверху, виконала майстерня М. Антоняка [5, с. 42–43].

Підвали призначалися для розміщення технічних служб, складів, торгових закладів, перший поверх – для кафе і крамниць. Другий поверх планували віддати для Покутського музею, третій – для міської бібліотеки ім. Смагловського й архіву. Виконання опоряджувальних робіт затяглося, і до вступу Червоної армії у вересні 1939 р. названі заклади у нову будівлю не перебрались. У будинку розмістилася шевсько-кравецька майстерня. Гітлерівці, відступаючи в 1944 р., намагалися знищити ратушу, але руйнування залізобетонного моноліту було важкою справою, їм вдалося підірвати лише південно-західне крило. Невдовзі його відбудували, і в споруді влаштували торговельні склади. Протягом 1957–1958 рр. був проведений капітальний ремонт, і 26 квітня 1959 р. в колишній ратуші відкритий для відвідувачів обласний краєзнавчий музей, переведений з іншого приміщення.

Під час реконструкції історичного центру міста 1999–2000 рр. проведений черговий капітальний ремонт ратуші. Порталові будинку повернули автентичний вигляд, дерев'яні вікна і двері замінили пластиковими, стіни наново потинькували. Замість встановленого у

1950-х рр. електричного годинника, який давно не йшов, поставили електронні куранти, виготовлені майстрами зі Львівської політехніки. Шолом вежі перекрили міддю й позолотили (площа 37 м², використано 199,2 г сусального золота). Ратуша – єдина споруда громадського призначення в Україні з позолоченим верхом.

Будівля монументальна, вирішена у строгих геометричних формах, характерних для конструктивізму 1930-х рр. мурована, отинькована. Планувальна структура приміщень коридорно-анфіладна. Перекриття плоскі, залізобетонні. Сходи залізобетонні зі шліфованим верхнім мозаїчним шаром. Дахи плоскі. По вертикалі споруда візуально почленована на п'ять ярусів. Перший і другий яруси у плані хрестоподібні, на висоту першого поверху об'єднані півкруглими сегментами. Торці першого ярусу декоровані об'ємними пілястрами з діамантовим рустом та декоративними вазами між ними. Над пілястрами, на рівні другого ярусу, розташовані фігурні аттики у вигляді акантових листків. Перший і другий яруси горизонтально почленовані широкими прямокутними вікнами та сильно розвинутими вінцевими карнизами. Вікна третього ярусу вузькі, видовжені по вертикалі. Четвертий ярус будівлі восьмигранний у плані, з годинниковими циферблатами на чотирьох гранях. П'ятий, найвищий ярус, вирішений у формі зірчастої у плані вежі, яка накрита шоломоподібним куполом зі шпилем [5, с. 26–27].

У покутському містечку Снятині збереглася одна з найкрасивіших ратуш України – пам'ятка архітектури загальнодержавного значення. У Снятині будинок магістрату з ратушею та вежею будувався з 1861 по 1909 рр.

Будівництво ратуші тривало три роки. Фундаменти закладені ще в 1861 р. з каменю, на так званих «подушках», щоб вберегти від коливань, адже вже до цього люди пережили землетруси в травні 1822 р., в листопаді 1829 р.

До спорудження цієї архітектурної пам'ятки долучились жителі всього повіту. З кожного села на будівництво почергово виділяли підводи, якими підвозили будівельні матеріали. Цементний розчин і цеглу робітники носили відрами і на плечах. Мурували вежу небоязкі, тобто ті, хто міг працювати на висоті. Ніхто не ремствував, не скаржився на важку ношу. Стіни зводили із цегли, яку очевидно доставляли із цегельні, що знаходилися в Снятині. Верх куполу виготовляли гуцули, підручними помічниками були жителі міста.

Старожили розповідали, що бетон під ратушею для міцності замішували на яйцях. Інженери стверджували, що завдяки цьому ратуша з вежею простоїть не менше трьохсот років.

Снятинська ратуша

Внизу (на 2 поверсі) стіни вежі мають товщину 1,7 м, яка поступово до верху зменшується. Будівництво ратуші було завершено і 27 серпня 1909 р. відбулося свято відкриття величної споруди.

Ратуша стала символом Снятина, який з 1448 р. одержав Магдебурзьке право і мав свій герб та прапор. На вежі викладено старий герб. На ньому зображено кам'яну стіну – символ оборонного значення міста, три вежі стверджували про наявність у древньому місті князівського замку, літера «5» – початкова буква назви населеного пункту, лаврове і дубове листя – символ його слави й звитяги. Встановлений годинник – символ багатства [7, с. 51–52]. 1958 р. в бронзовій кулі під флюгером під час реставрації вежі будівельники знайшли документ, написаний польською мовою. У тексті документа, залишеного для нащадків, написано: «Діялось це в шістдесят першому році панування і сімдесят дев'ятій річниці уродин наймилостивішого нам пануючого Цісаря і Короля Франца Йосифа...за старости повіту Снятинського Петра Левицького, маршалка цього ж повіту Стефана Мойси Росохатського, а старанням бургомистра Снятина Титуса Немчевського при співучасті комісії будівельної, священника Міхала Борового... (всього 28 осіб), з них поляків – 13, євреїв – 11, українців – 4 особи.

Мури – стіни цієї вежі від фундаментів аж до будинку магістрату – були зведені при нагоді побільшення будинку біля 1868 р., решту стін від мауерлату вежі висотою 25,85 м виконано цього року» [20, с. 131].

Плани на вежу цієї величної споруди виготовив архітектор Йосиф Шрейбер із Чернівців. Він керував будів-

ництвом вежі при допомозі міського будівничого Антона Берки.

Фундамент вежі заклав перший бургомістр м. Снятина Марцелі Немчевський. Роботи мулярські й теслярські виконав майстер Станіслав Олександрович, дах вкрив міддю місцевий бляхар Файвель Юрман, всі столярні роботи виконав Юлій Кеслер. Роботи мулярські і прикраси архітектурні, вилиті з цементу, зробив різьбяр Оскар Чорний з Чернівців. Годинник доставив Міхель Менсович з Кросна, дзвони – відливник Карло Швабе з Б'ялої, кулюшар, в яку був вкладено послання до наступних поколінь, зробив бронзівник Франц Кубішек з Чернівців» [11, с. 1].

Досить оригінальним є механізм курантів на ратуші. Годинник, що його доставив Міхель Менсович з Кросна (Польща), мав чорний циферблат із білими цифрами. Позолочені стрілки були розміром 80 см. Годинниковий механізм працював злагоджено і щоп'ятнадцять хвилин жителі міста і околиць чітко чули бій годинника, і вже визначали час не за сонцем, як це було раніше. Два дзвони, які виготовив відливник Карло Швабе з Б'ялої, в різних тональностях відлічували години цілодобово. У центрі міста це було спочатку незвично. Ходять легенди, що по спіральних східцях ратуші дзвони виніс на потрібну висоту житель міста з багатирським здоров'ям на прізвисьце Онишук. За переказами, він поклав на голову подушку, а тоді дзвін і повільно пішов сходинок за сходинок уверх (нині це сто вісім сходинок). Через деякий час своє місце зайняв і другий дзвін. Як не дивно, але більш детального опису про встановлення годинникового механізму на ратуші немає. З чотирьох сторін вежі встановлено циферблати, і вже сто років жителі міста чу-

ють мелодійний дзвін курантів годинника.

Як відомо, механічний годинник потребував регулярного догляду, тому за ним був закріплений годинниковий майстер. Хто займався цією роботою на початку – невідомо. Це міг бути і слюсар Конопка, який був добрим інженером. За магістратським будинком, ратушею і годинником в 1920–1930-х рр. був закріплений житель міста Холєвчук. Уже 1939 р., за розповідями старожилів, майстром ратушевого годинника був німець Франц Баумгартнер. Годинниковий майстер добре знав механізм і будь-які поломки чи збої швидко ліквідував.

У 1970-ті рр., коли він вже не міг сам підніматися стрімкими сходами, його замінив зять Казимир Вербіцький. Перед цим він пройшов добру практику, час від часу замінюючи Баумгартнера на його відповідальному посту. Після виїзду Казимира Вербіцького до Німеччини у 1990 р., майстром снятинських курантів став його брат Збігнев. У 1990-х рр. більше п'яти років пропрацював годинникарем на ратуші. Уже тоді готував собі заміну, привчав до обов'язків годинникового майстра свого зятя Василя Собчука, який офіційно став працювати тут у 1999 р. Отже, приблизно сімдесят років снятинські куранти доглядають представники однієї родини.

Снятинська ратушева вежа в наш час є символом міста, її зображення на емблемах, значках, медалях засвідчує особливе ставлення сучасників до чудової архітектурної споруди, якій уже сто років.

Будинок снятинської ратуші цікавий своїм об'ємно-просторовим вирішенням у сформованому архітектурному середовищі. Головна композиційна вісь

забудови Снятина проходить по вулиці Шевченка і акцентує увагу на споруді магістрату, що завершує перспективу вулиці.

Магістрат побудований в кілька етапів, сформувавши свій неповторний архітектурно-мистецький образ. Вирішення об'єму магістрату досить лаконічне, з навіюванням традицій класицизму. Вісь композиції тримає фронтон, що тектонічно підсилений ризалітом. Кожен поверх виділений карнизом, перший – рустований (на даний час він втратив автентичний характер). Симетрично по боках споруди розташовані балкони, що опираються на кронштейни. На другому і третьому ярусах залишились автентичні вікна, що ритмічно дублюються сандриками. Сандрики третього поверху опираються на кронштейни – завитки. Розвинений карниз увінчує завершення основної частини магістрату.

Розглядаючи щільну історичну забудову території, ратуша є домінантою в ландшафтному силуеті міста. Саме цього прагнув зодчий, обираючи місце і стиль вежі. Цей аргумент незаперечний, адже Снятинська ратуша розташована на скелястому горбі, що знаходиться на відмітці 270 м н.р.м. Її видно в ясну погоду з найвищої вершини України – Говерли.

В плані квадратна вежа складається із трьох частин, що динамічно звужуються вгору. Кути ратуші декоровані рустами, фіксуючи її в просторі. На осі розташовані вікна для освітлення сходової клітки. Верхнє, що має трапецієвидне завершення, декороване замковим каменем і геометричним обрамленням. Завершує перший рівень декоративний пластичний карниз, в площині якого виконана скульптурна композиція (орли з могутніми крилами, які охо-

рюють герб прикордонного містечка, увінчані каскадними гірляндами).

Локальна площина годинника орнаментована ромбічними фігурами. Таке узагальнене вирішення дозволяє легко прочитувати час. Завершує другий ярус фронтон з промінчастим членуванням площини, пояс якої підсилений дентикулами. По дотичній верхньої грані годинника розташовуються кронштейни, різьблені акантовим листям. Вище – оглядовий майданчик, утворений арочною галереєю.

Купол вежі виконаний із металевих листів у вигляді луски. Вище світлового ліхтаря розташований шпиль із флюгером, під яким знаходиться яблучко (бронзова куля), де зберігаються документи історії, вкладені туди в 1958 р. під час святкування 800-річчя Снятина [7, 53–56].

Коломия – одне з найдавніших і найпривабливіших міст України – ще у 1405 р. одержало Магдебурське право. Міська ратуша була і залишається одною з головних туристичних принад Коломиї. До середини XIX ст. у Коломиї знаходилась дерев'яна ратуша, яку чергова пожежа знищила у 1869 р. Через шість років містяни розпочали зводити вже нову муровану адміністративну споруду неоренесансного стилю – символ помпезного архітектурного презенту Австрійської імперії [12, с. 13].

Протягом двох років коломияни зводили нову кам'яну будівлю, обравши для цього незвичне розташування – на розі. Більше в Україні немає жодного магістрату, який стояв би повернутим до головної площі. У 1877 р. будівництво було завершено і ратушу урочисто було освячено. На спорудження магістрату було витрачено 70 000 тис. золотих ринських.

Коломийська ратуша

Коломийська ратуша демонструє віснотн тогочасного розуміння правдивого мистецтва та архітектури із чіткими лініями, ненав'язливими віконними арками і внутрішнім двориком, притаманним італійській архітектурі [15, с. 13].

Під час спорудження магістрату було домовлено з однією з віденських годинникових фірм про виготовлення дзигаря на ратушу. Годинник запрацював, під час відкриття мав систему віденського типу.

Цей механізм – досить простий, він приводився в дію за допомогою тягарів, які висіли на п'ятиметровому тросі. Ці двопудові гири потребували щодоб-

вого піднімання. Проте раніше довжина тросу дозволяла накручувати годинник один раз на дві доби. Механізм за допомогою шарнірних з'єднань дозволяв спостерігати за стрілками на циферблаті з трьох боків [12, с. 16].

Проте з часом механічний годинник вийшов із ладу. Над оновленням коломийського годинника працював єдиний в Україні майстер-годинникар Олексій Бурнаєв. Його роботи добре відомі не лише в Україні, а й за кордоном. Він встановив понад 50 годинників різних розмірів і форм на ратушах, замках і церквах України, в тому числі Івано-Франківську, Болехові, Тлумачі та інших містах [8, с. 5].

Оригінальна ратуша збереглася у м. Болехові. Ратушу у м. Болехові було побудовано у другій пол. XIX ст. Краєзнавець Р. Скворій відзначає, що ратуша була зведена з оригінальним шпилем і «дзвінками», на жаль в 1950-ті рр. викраденими звідси, курантами. Цю будівлю здебільшого звали магістратом. Тут збереглися залізні ковані двері з датою «1841», але на карті 1888 р. цей будинок мав колись іншу форму [18, с.78]. І тільки у 2001 р., під час святкування 630-ліття міста Болехова на міській ратуші було встановлено новий годинник. Послуги з встановлення годинника запропонував Львівський державний аграрний університет з власною розробкою [10, с. 2]. Болехівська ратуша одноповерхова і навіть разом з годинниковою вежею тільки трохи вища за сусідню кам'яницю і ніяк не дотягується до куполів церкви Жон Мироносиць та дзвіниці, що стоять поруч [17, с. 19].

Болахівська ратуша

Надвірнянська ратуша

Будівля ратуші у м. Надвірна розташована на центральній площі міста. Першу ратушу в Надвірній споруджено у 1601 р. У ній розмістилася міська адміністрація: лава і рада, до якої входили виборні урядники, що виконували адміністративно-судові функції. Призначений власником міста війт також засідав у приміщенні магістрату.

Магдебурзьке право було надано Надвірній 1591 р. Згодом ратуша стала невід'ємним атрибутом Надвірної, як і інших галицьких міст, котрі мали привілеї магдебурзького права. Адміністративна споруда, розташована в самому центрі населеного пункту, посередині колишньої площі Ринок, історично слугувала місцем для функціонування влади, а також презентувала європейськість, аристократизм міста і була взірцем для міської забудови взагалі. Своім зовнішнім виглядом вона вирізнялася з-поміч інших будинків, а розташування

в приміщенні органу влади було одним з основних чинників впливу на формування загального образу [6, с. 104].

Побудована ратуша на поч. XVII ст. у Надвірній не дійшла до нашого часу. Ратуша, яка збереглась, була збудована у XIX ст. Під час реконструкції в 70-х роках XX ст. був добудований мансардний дах і ратуша стала триповерховою. У своєму плані споруда є прямокутною. Вона відзначається великою кількістю елементів декору. Строгий, головний фасад будівлі пом'якшують тривіконний ризаліт, ламані лінії даху, а також оригінальна шатровидна вежа, зроблена у гуцульському стилі.

Ратушна вежа кілька разів змінювала свій вигляд. Вона невисока і радше масивна, проте завдяки ризаліту, продовженням якого вона є, шпильястому даху зі слуховими вікнами, балконом та годинником, вежа надає усій будівлі легкості.

За радянських часів у ратуші розміщувався районний будинок культури. Сьогодні там функціонує кілька державних та приватних установ [9, с. 11].

До наших днів у Більшівцях зберігся колишній будинок ратуші. На думку дослідників, ймовірно, на тому самому місці стояла її попередниця, зруйнована в роки Першої світової війни. Проект-план нової ратуші розроблявся в архітектурно-будівельному бюро Тадеуша Носклевича у Станіславові. А 21 березня 1932 р. після його затвердження розпочалося її будівництво під керівництвом архітектора Стефана Охлі. Ратуша двоповерхова будівля з високою восьмигранною вежею, яка завершується своєрідним наметовим дахом. Головний фасад горизонтально розчленований міжповерховою тягою. У протяжні конфігурації будинку підкреслюється виступаючими об'ємами центральна з прямокутною у плані вежею та бокові частини, що були оформлені трикутними фронтонами, які на сьогодні втрачені. Раніше ратуша являла собою майже квадратний у плані будинок. Бічні крила закривали його по периметру і разом утворювали курдонер з двома двопільними ворітьми – проїздами. Про наявність одноповерхових бокових крил, зруйнованих у роки Другої світової війни, свідчить обгороджена площа із зеленими насадженнями.

Сучасна ратуша, в якій з 1991 р. знаходиться селищна Рада, представляє собою репрезентативний адміністративний будинок. А прибудований у 1972 р. впритул до західної стіни двоповерховий будинок створив дисгармонійне архітектурне поєднання, що призвело до втрати загального цілісного сприйняття ратуші як об'єкта громадської споруди, в якій застосовано прийоми, властиві

напрямку стилізаторського модерну [1, с. 60–62].

Значна кількість ратуш на території Прикарпаття не збереглися. Кілька років тому згоріла ратуша у м. Калуші. Назавжди втрачені ратуші у Галичі, Делятині, Отинії, Стратині та інших містах.

Висновки. Таким чином, ратуші Прикарпаття як пам'ятки містобудування є важливою складовою культурно-історичної спадщини українців; популяризацією кращих здобутків національної культури, героїчного минулого і сучасного українського народу, вшанування національної пам'яті.

Збереження та реставрація унікальних культурно-історичних пам'яток, упорядкування ринкових площ, організація належних умов перебування туристів та екскурсантів, розбудова оглядових майданчиків на ратушах та іншої туристичної інфраструктури сприятиме розвитку туризму в краї.

Література

1. Гембарська В. Більшівці. Путівник / В. Гембарська, Н. Качковська, Д. Гембарська. – Бурштин : Диволюб, 2002. – 88 с.
2. Головатий М. Пам'ятки громадської архітектури. / М. Головатий // Станіславів-Станіслав-Івано-Франківськ, до 350-річчя Івано-Франківська: монографія / керівник авторського колективу, [головний редактор В. Великочий]. – Івано-Франківськ – Львів – Київ : Манускрипт-Львів, 2012. – С. 203–237.
3. Головатий М. Ратуша / М. Головатий // *І.* – 2009 – № 55. – С. 198–199.
4. Горбань Г. Ратуші Прикарпаття у краєзнавчих виданнях / Г. Горбань На варті доленосних літ // Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю вежі Снятинського магістрату / упоряд. В. Харитона та Я. Романюка. – Снятин : ПрутПринт, 2009. – С. 109–110.

5. Звід пам'яток Івано-Франківської області. Івано-Франківськ і села міської ради: Кн. 1 : пам'ятки археології, історії та мистецтва / [З. Федунків, Р. Гандзюк, П. Арсенич [та ін] ; ред. Г. Максимців]. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2016. – 384 с.

6. Звід пам'яток Івано-Франківської області. Надвірнянський район : у 2 кн. Кн. 1 : місто Надвірна / Від. культури і туризму Надвірнянської РДА; [Р. Гандзюк, Л. Поліщук, З. Федунків [та ін] ; ред. Г. Максимців]. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. – 131 с.

7. Кіреєва Р. Ратуша – окраса Снятина. / Р. Кіреєва, В. Карий. – Снятин: ПрутПринт, 2009. – 76 с.

8. Козаченко О. 19 серпня годинник на ратуші знову оживе в Коломиї / О. Козаченко // Дзеркало Коломиї. – 2013. – 26 липня. – С. 5.

9. Корнійчук М.. Надвірнянська ратуша / М. Корнійчук // Яремчанський вісник. – 2015. – № 3. – С. 11.

10. Корпан Р. Болахівська ратуша з новим годинником / Р. Корпан // Свіча. – 2001. – № 83. – С. 2.

11. Лукавецький О. Символ Снятина – ратуша з вежею / О. Лукавецький // Голос Покуття – 1998. – 26–31 жовтня. – № 45. – С. 1.

12. Нагірний В. Символ мого міста / В. Нагірний // Діл. – 2006. – № 3. – С. 13–16.

13. Пам'ятки історії та культури Івано-Франківська. Історико-архітектурний нарис. Кн. 1 : / Р. Гандзюк, М. Головатий, З. Федунків – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2015. – 96 с.

14. Полек Майданами та вулицями Івано-Франківська: історико-культ. путівник / В. Полек. – Л. : Світло і Тінь, 1994. – 89 с.

15. Рижук О. Душа і серце міста понад Прутом : [з історії ратуші в Коломиї] / О. Рижук // Коломийська правда. – 2010. – № 50. – С. 13.

16. Ричков П.А. Містобудівна еволюція Станіслава в XVII–XIX ст. / П. А. Ричков // Станіславівська фортеця : зб. ст. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. – С. 91–109.

17. Скаврон Б. Вічне містечко / Б. Скаврон // Галицький кореспондент. – 2007. – 3 травня. – С. 19.

18. Скворій Р. На Болахівських видноколах / Р. Скворій – Брошнів : Таля, 2004. – 110 с.

19. Струмінський М. Історія міста Станіслава / М. Струмінський. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2007 – 56 с.

20. Харитон В. Снятин над Прутом. Ч. 1. Нариси історії міста та околиць від найдавніших часів до початку XX століття / В. Харитон, М. Тимофійчук. – Снятин : Прут Принт, 2003. – 224 с.

21. Хованець Ч. З історії Станіславівської ратуші / Ч. Хованець. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ. 2011 – С. 6–14.

22. Шпільчак В. Станіславів-Івано-Франківськ: Місто давнє і сучаснє / В. Шпільчак, З. Соколовський, М. Головатий. – Львів : Світ, 2011. – 296 с.

Malanjuk T.Z. CITY HALLS AS SOCIAL AND CULTURAL HERITAGE OF THE PRECARPATHIAN REGION. *The main administrative buildings of Ivano-Frankivsk region are reviewed in the article. According to the European tradition city halls in Western Ukraine had a tower that were rising above surrounding buildings as a symbol of civil authority.*

The history of building houses of Magistrates with a hall tower is expounded. These buildings were important for the process of forming urban culture of the region. Their architectural design had impact on the formation of the artistic value of Carpathian cities' ensemble.

The attention is focused on the characteristics of the Sniatyn City Hall building which is interesting for its three-dimensional design formed in architectural environment. Its main compositional axis completes the perspective of the main street. The analysis of the Magistrate building is given. It was built in several

stages and forms an unique architectural and artistic image.

The main design of the Magistrate building's dimensions is described. It was formed under the influence of the Classicism tradition: the axis of the composition that is holding gable is technically strengthened by architectural elements; floors of the building marked by the cornices have balconies on their sides which lean against brackets; the cornice is crowning the completion of the main part of the Magistrate building.

It is emphasized that city halls of the Precarpathian region are dominant in the architectural silhouette of cities centres and their architectural forms have radically changed their look according to the development of styles, changes of social needs and preferences.

It is determined that city hall buildings in central and combinational locations of market squares are certain symbols of the city, as well as valuable monuments of architecture and urban planning, part of Ukrainian historical and cultural heritage.

Keywords: city hall, house of Magistrates, architectural monuments.

Маланюк Т.З. РАТУШИ – СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ПАМЯТНИКИ ПРИКАРПАТЬЯ. В статье рассматриваются главные административные здания Ивано-Франковской области, которые по европейской традиции в западноукраинских городах были рату-

шами с баиной, возвышающимися над окружающими зданиями как символ гражданской власти. Изложена история построения магистратских зданий с ратушевой баиной, имеющих важное значение для процесса формирования городской культуры края, а их архитектурное решение влияло на становление художественной ценности целого ансамбля городов Прикарпаття.

Акцентируется внимание на характеристике здания Снятинской ратуши, интересной своим объемно-пространственным решением в сформированной архитектурной среде и главной композиционной осью застройки города, завершающей перспективу главной улицы.

Подчеркнуто, что ратуши Прикарпаття являются доминантой в архитектурном силуэте центральной части городов, а ее архитектурные формы в корне изменяли свой вид в соответствии с развитием стилей, изменением общественных потребностей и вкусов. Указано, что здания ратуши в центрально-комбинационной локации рыночных площадей являются определенным символом городов, а также ценными достопримечательностями архитектуры и градостроения, составной частью историко-культурного наследия Украины.

Ключевые слова: ратуша, здание магистрата, архитектурные памятники.